

Штейн Н.Г., здобувач кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій ХНУВС

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ НАРКОМАНІЇ У ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена розгляду об'єктивних та суб'єктивних чинників виникнення наркоманії у підлітків. Здійснено аналіз внутрішнього світу підлітків, виявлено чинники, що впливають на виникнення наркоманії, та досліджено їх взаємодію.

Ключові слова: наркоманія, деліквентні підлітки, психологічні чинники наркоманії.

Статья посвящена анализу объективных и субъективных факторов возникновения наркомании у подростков. Выполнен анализ внутреннего мира подростков, определены факторы, влияющие на появление наркомании, исследовано их взаимодействие.

Ключевые слова: наркомания, деликвентные подростки, психологические факторы наркомании.

Постановка проблеми. Важкі соціальні, економічні, екологічні умови в суспільстві, криза моралі, невизначеність майбутнього роблять людину, особливо молоду, невпевненою в собі. Сучасний світ для підлітка є надзвичайно складним, не всі можуть витримати його навантаження.

Серед підлітків поширюються форми деліквентної та девіантної поведінки, соціального протесту, брутальності та навіть підступності.

У зв'язку з поширенням наркотиків у підлітковому середовищі, проблеми дослідження психічного світу підлітків наркоманів стають все більш актуальними. Сьогодні в Україні поширення наркоманії набуло характеру епідемії, тому в суспільстві постійно підвищується занепокоєння неспроможністю спинити цю хвилю. За останні роки поступове поширення наркоманії у країні досягло, на жаль, небувалого розмаху, вона проявляється в мотивації скоєння багатьох злочинів, негативно позначається на розвитку молодого покоління, в цілому руйнує майбутнє нашого суспільства. Серед усіх прошарків населення молодь виявилася найменш захищеною перед цим злом: саме молоді люди стають основними споживачами наркотиків. Молодь становить близько трьох чвертей усіх утягнених у сферу наркотизації цього виду. Дані статистики показують, що із загальної кількості залежних наркоманів 60 % – підлітки і 13 % – діти віком 12 – 13 років. Усе частіше заборонені препарати приймають 12 – 15-літні школярі – за останні декілька років наркоманія серед молоді виросла майже в шість разів. Крім шкоди, яку спричиняє наркоман власному здоров'ю, у середньому він втягує у вживання наркотиків 10 – 15 чоловік. Підліткові реакції групування, гіперактивності й емансипації, разом зі схильністю до навіювання, тільки підсилюють негативні тенденції наркотизації. Таким чином, поки спеціально уповноважені органи ще намагалися якоюсь мірою контролювати традиційну злочинність у цій сфері, з'явилася, набрала обороти і швидкими темпами поширюється епідемія „аптечної” наркоманії в середовищі підлітків, які втягуються у вживання лікарських препаратів, що містять наркотичну складову.

На жаль, традиційні способи впливу не можуть радикально покращити ситуацію. З вищевказаних причин ми вважаємо тему дослідження надзвичайно актуальною.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження виступають підлітки – наркомани та потенційна група ризику.

Предметом дослідження є психологічні причини виникнення наркоманії в сучасного підлітка.

З'ясуємо, що може штовхати молодих людей до спроби приймати наркотики.

Підстави можуть носити досить ірраціональний характер: сварка з батьками, відсутність модних кросівок або мобільного телефону. І підліток просто і легко вдається до використання наркотиків, щоб позбутися проблеми.

Деякі з них роблять це з цікавості, щоб знати, що це таке. Багато підлітків вдалися до споживання наркотиків не тому, щоб це вирішувало якість проблеми, а тому, що це модно. Все, що модно, – треба повторювати.

Іноді це просто спроба підняти настрій; отримати нові, незвичайні відчуття; відчувати себе більш сміливим або бути «як всі».

Іноді вдавання до світу наркотиків відбувається на знак протесту проти нечесного способу життя, проти лицемірства та існуючих відносин (зокрема в рамках сім'ї – між батьками, друзями і близькими).

Якщо дорослі не дозволяють дитині бути самою собою, вона відчуває, що їй незручно з ними і незручно із собою. І тоді, безумовно, вона буде шукати інше місце, де буде відчувати себе особою й особистістю. Поведінка такого підлітка є відповіддю дитини на неправильне ставлення батьків, вчителів і друзів.

Бажання здатися дорослим також може призвести до вживання наркотиків. Куріння, пияцтво та наркоманія можуть здаватися атрибутами, ознаками дорослої людини, тому можуть підлітком копіюватися.

Підлітком може керувати бажання відстоювати себе і бути прийнятим у колі товаришів (навіть такою ціною).

«Сприятливою» умовою, щоб спробувати наркотики, стають емоційні розлади, депресія, коли потрібно вирівняти настрій. Здатність заспокоїливих і психоделічних наркотиків впливати на негативні стани (тривога, депресія, стрес, дратівливість) змушує людей використовувати їх як «ліки». У вкрай важких негативних станах наркотик стає засобом до самознищення, самогубства, що відбувається повільно.

Якщо перша доза стає ліками від депресії, наступна вже не лікує від переживань, а навпаки, після дуже короткого періоду часу, стає її джерелом. Користуючись досвідом психологів та лікарів, можна намалювати своєрідний «психологічний портрет» залежного підлітка.

Взагалі такі підлітки є чутливими, емоційно не врівноваженими, відчують труднощі у спілкуванні, їм важко адаптуватися, вони почувають себе некомфортно в суспільстві, їм важко впоратися із труднощами в житті.

В них нема стійких особистих та суспільних інтересів, несформовані плани та установки на майбутнє, впевненість у майбутньому також може бути відсутня.

Це може бути "тонкий" підліток, що гостро відчуває ворожість навколишнього світу, відсутність відвертості, лицемірство, несправедливість.

Іноді це підлітки, схильні до усамітнення та занурювання в їх власний світ. Вони можуть бути придавлені почуттям сором'язливості, невпевнено-

сті, відчувати дефіцит співчуття, або неспроможність знайти своє місце у суспільстві.

Вживання наркотиків може відбутися в пошуках змісту життя, або нахнення у творчості або мистецтві. Підліток шукає відкриття нових можливостей і нових властивостей знайомих речей, в наркотичному стані змінюється світ та напрямок спостерігання. Люди з художньою і літературною схильністю особливо гостро відчують нестабільність у суспільстві, крихкість свого соціального статусу та внутрішнього світу. Часто вживання наркотиків веде до ранньої смерті талановитої людини.

Крім «поетичного» образу інтелегентного наркомана, є й інший тип: – людини з низьким рівнем культури, жителя соціального низу. Однак для обох груп психологи відмічають соціальну незрілість, пасивність, слабкий самоконтроль, неможливість передбачити наслідки дій, відсутність критичної оцінки їх поведінки, зневагу до традиційних моральних норм, ворожість по відношенню до оточуючих, бажання отримати задоволення будь – якою.

Психологічні причини вживання наркотиків

Підлітковий вік, з неадекватністю самооцінки, тендітністю та емоційною вразливістю, психологічно є найбільш «зручним» для залежності від наркотиків. Підлітки, як правило, сприймають суспільство та оточення як ворожі сили.

При переживанні конфліктів, стресів та невдач у людей зі слабкою та чутливою психікою стрес призводить до розчарування, занурювання у проблеми і невротичної поведінки.

Існує психологічна схильність до вживання наркотиків в одних підлітків, і більша стійкість у протистоянні – в інших.

Групи ризику за типом акцентуації.

Підлітки *епілеттичного* типу мають схильність до постійного гніву, обурення, розчарування, часто схильні до агресії і садизму. Після першого наркотичного сп'яніння в них може виникнути спрага до повторення, що часом стає нездоланною.

Неврівноважений тип, такі підлітки не мають твердої основи характеру, тому можуть вдаватися до наркотиків бездумно.

Істероїдний тип потребує постійної уваги, такі підлітки повинні бути в центрі всіх дій (спрямованих на глядача), вони повинні постійно бути у захопленні, щоб справляти враження на аудиторію. Вони згодні викликати навіть шок, обурення, тільки не байдужість. Наркотик у власних очах робить їх більш привабливими. Або вони можуть вдаватися до наркотиків з метою привернути увагу.

Гіпотимічні підлітки, їх настрій постійно знижений, вони занадто легко вдаються до наркотиків з причини, що вони повинні відновити душевний і фізичний комфорт, і вони роблять це за допомогою психоделиків.

Конформний тип – це тип, що сліпо і бездумно сприймає історії, ідеї лідера групи, його основні бажання, щоб жити, думати і діяти, «як він». Це випадок попадання в погане середовище, де підліток приймає всі звичаї і звички, вдається до наркоманії «для компанії».

Внутрішній світ наркомана треба вивчати починаючи з мотивації. Мотивація займає провідне місце у природі особистості, а тому багато чого прояс-

нює в поведінці. Основні причини наркоманії в більшості підлітків – відсутність змісту життя.

Якщо людина має власні цілі, мотиви саморозвитку, вдосконалення, вона дуже рідко вдається до наркотиків. Різниця з мотивацією наркомана в нормального підлітка полягає в тому, що він діє цілеспрямовано та передбачає результати власних дій. Нормальні підлітки вірять у власне успішне майбутнє та вважають його наслідком власних зусиль (є відповідальними за власну долю).

Відомо, що життям людини рухає вимога. Реалізація потреби пов'язана з позитивними емоціями. Нормальний підліток знає про зв'язок між діями, задоволенням потреби і позитивними емоціями.

Низький рівень обізнаності виявлено серед підлітків, схильних до алкоголізму або наркоманії, відсутність навичок самоаналізу і здатності до самопізнання.

Є різниця в мотивації бажання перемоги та страху невдачі. В залежних підлітків наявне небажання навіть спробувати подолати труднощі, що свідчить про низький рівень віри у свої можливості, в результат власних інтелектуальних зусиль. Однак, незважаючи на це, вони мають занадто високий рівень претензій.

Важливим фактором впливу на виникнення наркоманії є ситуація з мораллю в суспільстві.

Сьогодні більшість соціологічних теорій вказує на посилення розповсюдження девіантних форм поведінки (і наркоманія з такого підходу є формою відхилення), з їх точки зору причиною є феномен соціальної аномії.

Дюркхайм описав аномію як відсутність змісту, кризи моралі, властиві в перехідний період, коли старого значення вже не існує, а нова система норм, цінностей ще не сформована. Мертон описує таку соціальну ситуацію як розбіжність громадських вимог і наявних ресурсів.

Дарендорф пояснює аномію ослабленням соціальних зв'язків; Мак Івер – ослабленням соціальних та моральних контактів. Однак всі автори згодні у негативних оцінках впливу цього явища на суспільство і його інститути.

Аномія посилюється під час реорганізацій, перебудов у суспільстві, а також пов'язана зі швидкими економічними змінами. У нас у країні відбулись дуже різкі зміни, перебудова суспільних норм, людям стало важко оцінити ситуацію, особливо молоді.

На цьому фоні відбувається швидка наркотизація суспільства, соціальні заворушення та швидке зростання числа психічно хворих людей.

Різкі зміни у суспільстві породжують кризу соціальних установ, з яких найбільш важливою є сім'я. Ослаблення інституту сім'ї може призвести до формування девіантної поведінки, включаючи підліткову наркоманію.

Розпад сім'ї – не єдиний наслідок соціальних процесів, інший наслідок – криза виховання, оскільки родина є найбільш відповідальною за соціалізацію та виховання дитини.

Найбільш часто алкоголізм та наркоманія в підлітків виникає через негативний життєвий досвід, помилки шкільного і сімейного виховання.

Завдяки послабленню впливу державних установ соціалізації (шкіл, підліткових клубів, навчальних закладів) зросла роль і значення молодіжних груп.

По суті, вони стали фактором виховання для підлітків, але вони не в змозі сформувати адекватних соціальних норм, повністю і цілком відповісти на вимоги суспільства. Молодіжні субкультури часто є руйнівними за природою, і тими, що сприяють формуванню антисоціальних форм поведінки та девіаціям.

Негативний соціальний і культурний вплив молодіжних товариств проявляється в неконтрольованості, неглибоких відносинах, тиражуванні негативних форм поведінки (брутальності, негативізму, агресії, дискримінації тощо), зайво широкій толерантності до соціальних відхилень, великому акценті на зовнішньому.

Деякі з таких груп, хоча й існують для спілкування, в реальності реалізують для підлітка сценарій самотності у натовпі.

Чинником наркозалежності може стати гіпо- або гіперувага з боку дорослих. Підлітки з браком уваги з боку дорослих мають зниження самооцінки, комплекси неповноцінності; кинуті батьками, вони відчують жагу помсти і ненависть до дорослих.

Відмова в увазі, холодність, відсутність тепла і любові від батьків може поранити на дитину, а потім озлобити її. Тому виникає бажання знайти "інше життя", інше суспільство. Такі підлітки звертаються до психоактивних речовин або намагаються покінчити з життям, якщо не в змозі зрозуміти причини холодного ставлення з боку батьків.

У випадку гіперуваги до дитини, за нею постійно стежать, занадто багато приділяють уваги, тому вона відчуває брак самостійності, їй відмовлено в автономії.

Життя підлітка повністю контролюється з боку батьків, та коли він починає зростати, це стає проблемою для людини. Підліток намагається стати незалежним будь-яким доступним способом, навмисно йде на конфлікти з сім'єю, зухвало порушує стандарти поведінки, передбачені для нього.

Для таких підлітків світ наркотиків дає ілюзію волі. Ще одним наслідком гіперуваги батьків є залежність дитини, що легко потрапляє під вплив більш досвідчених товаришів або групи. Таку дитину легко переконати спробувати наркотики.

Є ще ряд факторів, що може впливати на підліткову наркотизацію:

- важливим фактором може бути мода на вживання наркотиків (наприклад, мода на екстазі у клубках та на вечірках);
- гедоністична установка – очікування позитивних емоцій, незвичайних переживань, пов'язаних з вживанням наркотиків.

Дуже важливим мотивом для використання наркотиків є очікування від вживання наркотиків. Ці очікування базуються на попередньому досвіді, на відгуках інших про емоційні чуття від впливом будь-яких наркотичних речовин. Дії деяких речовин пов'язуються підлітками з підвищенням сексуальних можливостей, незвичайними еротичними переживаннями.

Цей досвід може бути прямим (якщо сама людина використовує наркотики) або непрямим (якщо люди дізналися про речовину та її дію від знайомих, друзів, з телебачення, Інтернету, книг).

Часто психологічне очікування, пов'язане з наркотиками, є вирішальним в їх сприйнятті і ставленні до них. Психологічне очікування може вплинути

навіть сильніше, ніж фармакологічні ефекти наркотиків; у деяких випадках введення наркоманам нейтральних речовин призводило до ефекту плацебо, навіть до повного зникнення абстинентного синдрому.

Крім цього для наркоманів, або людей з підвищеним ризиком залежності, є характерними такі риси особистості як:

- емоційна холодність, нечуйність;
- байдужість до інших, егоїзм, егоцентризм;
- низький рівень самоконтролю, безволля;
- підозрілість, ворожість, ненависть;
- асоціальність, порушення соціалізації, розрив відношень з іншими людьми.

В їх емоційній сфері домінує тривога, стрес, протест, викликаний небажанням обмежень або заборони, ненависть до тих, хто чинить тиск, прагнення слідувати власним бажанням, апатія, відсутність інтересів, почуття порожнечі.

За наявності природної схильності до наркоманії не всякий підліток стає наркоманом. У сприятливих умов схильність до наркотиків може матеріалізуватися, і, навпаки, правильне виховання не загострить, а погасить інтерес дитини до ліків, а також зменшить особистісне відхилення від звичайної норми поведінки.

Експерти у наркології і психіатрії в першу чергу покладають вину на патології розвитку особистості, тобто спадкові недоліки у функціонуванні вищої нервової системи. Діти з психопатичними рисами характеру, невротики, емоційно нестійкі, з розумовими вадами.

Відповідно до психології жодна з цих причин не є детермінантою, що призводить до споживання алкоголю або наркотиків. Дійсно, ми знаємо, що багато дітей виховуються у складних або неповних сім'ях, з низьким культурним рівнем, але не всі підлітки з них переходять до алкоголіків або наркозалежних.

З іншого боку, більшість дітей, зареєстрованих у наркотичних клініках, не можуть знайти свого місця в самостійному житті. Тому чинники наркоманії неповнолітніх є не зовнішніми (обставини), вони пов'язані з суб'єктивними факторами (внутрішній світ підлітка).

Висновки. Життя людини може розвиватися по-різному, важливо, як вона сприймає всі ці обставини, як відноситься до інших, як поводить себе в цих умовах. Чому одна дитина, незважаючи на несприятливі умови життя, росте гідною людиною, а інший підліток, із заможної сім'ї, вдається до споживання алкоголю або наркотиків. Необхідно вивчати саме психологічні аспекти боротьби проти алкоголізму та наркоманії неповнолітніх, тому що такий підхід має відкрити суть існуючих проблем.

Якщо завдання лікарів – боротися за фізичне визволення від наркотиків, справа закону та правоохоронців – знизити доступність психотропних речовин, то завдання психологів полягає в тому, щоб переконати людину та сформувати установку, що вона сама не хоче звертатися до споживання наркотиків. Коли знайдені психологічні механізми настанови до здорового способу життя, медичних та правових аспектів може більше не існувати.

Сенс наркотиків полягає в тому, що люди змінюють свій психічний стан штучно. Отже, якщо знайти психологічні причини наркоманії та алкоголізму

серед неповнолітніх та відповісти на питання, чому підліток хоче змінити психологічний стан штучно, це буде шляхом для суспільства до вирішення питання підліткової наркоманії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Девиантология : [хрестоматия / автор-составитель. Ю. А. Клейберг]. – СПб. : Речь, 2007. – 412 с.
2. Кондрашенко В. Т. Девиантное поведение у подростков / Кондрашенко В. Т. – Минск : Беларусь, 1988. – 207 с.
3. Личко А. Е. Подростковая наркология / Личко А. Е., Битенский В. С. – Л. : Медицина, 1991. – 304 с.

УДК 159. 9 : 613

Шишкіна Х.Ю., к. психол. н., старший викладач кафедри медичної психології та безпеки життєдіяльності Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна;

Хворост М.Ю., к. психол. н., старший викладач кафедри прикладної психології Національного університету цивільного захисту України, м. Харків, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

У статті викладено результати теоретичного й емпіричного вивчення проблеми інформаційної безпеки особистості крізь призму психічного здоров'я людини. Інформаційна безпека розглядається як процес, як стан і як властивість, що проявляється в інформаційній діяльності, діях, операціях та стилях засвоєння інформації особистістю; в інформаційному стресі та інформаційній готовності індивіда; у когнітивних стилях: широкий/ вузький діапазон еквівалентності, відкритість/ закритість пізнавальної позиції та імпульсивність/ рефлексивність, функціуючи при цьому на рівнях: міжособистісному, суспільному та особистісному відповідно. Результати вивчення дають змогу встановити специфіку збереження психічного здоров'я молодого населення шляхом забезпечення інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, здоров'я, психічне здоров'я, особистісна, міжособистісна, суспільна адекватність.

В статье изложены результаты теоретического и эмпирического изучения проблемы информационной безопасности личности сквозь психическое здоровье человека. Информационная безопасность рассматривается как процесс, как состояние и как свойство, что проявляется в информационной деятельности, действиях, операциях и стилях усвоения информации личностью; в информационном стрессе и информационной готовности индивида; в когнитивных стилях: широкий/ узкий диапазон эквивалентности, открытость/ закрытость познавательной позиции и импульсивность/ рефлексивность, функционируя при этом на уровнях: межличностном, общественном и личностном соответственно. Результаты изучения позволяют установить специфику сохранения психического здоровья молодого населения путем обеспечения информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная безопасность, здоровье, психическое здоровье, личностная, межличностная, общественная адекватность.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в Україні призводять до змін пріоритетів в усіх сферах суспільного життя. Це особливо позначається на молодому поколінні, у свідомості й поведінці якого ще не